

Тема 3. Міжнародні конфлікти та війни як основна загроза регіональній безпеці

1. *Загрози міжнародній та регіональній безпеці.*
2. *Соціальні конфлікти та їх класифікація.*
3. *Особливості збройних конфліктів.*
4. *Роль військової сили у міжнародних відносинах.*
5. *Фази політичної складової воєнно-політичного конфлікту.*
6. *Технології дестабілізації в державі як інструменти створення передумов збройних конфліктів*
7. *Сутність класичних, гібридних, мережєвих, приватизованих, проксі-війн*

1. Загрози міжнародній та регіональній безпеці

Складність різноспрямованих чинників, що діють у глобальному міжнародному середовищі, вимагають створення нових концептуальних підходів до безпеки. Особливістю глобалізаційних загроз та викликів є те, що вони можуть походити зі сфери, що не контролюється окремими державами, а, на відміну від загроз геополітичного типу, формуються позадержавними суб'єктами, які внаслідок глобалізаційних процесів набувають міжнародної ваги і прагнуть впливати на політику окремих держав.

Сучасний технологічний, економічний, інформаційний розвиток призвів до появи широкого спектру загроз нового типу і підсилив дію вже відомих загроз, таких як тероризм, «неспроможні» держави, розповсюдження зброї масового ураження, кібертероризм. Це посилює невизначеність міжнародного простору безпеки, а в деяких випадках провокує міжнародних акторів на випереджувальне застосування силової політики. Теперішні безпекові загрози мають тенденцію перетворюватися на транскордонні й транснаціональні, а загрози економічного та екологічного характеру є глобальними за своєю природою.

Загалом, загрози безпеці припускають класифікацію на різних підставах: за масштабами поширення (глобальні, регіональні, локальні), за співвідношенням суб'єктів, що є джерелом загрози та її ціллю (симетричні, джерелом та ціллю яких є держави, і асиметричні, створювані позадержавними суб'єктами і спрямовані на держави), за історичною вкоріненістю (традиційні й нетрадиційні), за відносним часом появи (традиційні й нові) тощо. Інколи у фокусі уваги опиняється одразу кілька ознак, наприклад, масштаб та зміст конфлікту, спричиненого дією загрози, разом з характером учасників (загрози геополітичні, міжцивілізаційні, міжнаціональні, міжетнічні тощо). Зрозуміло, що такий підхід припускає віднесення однієї й тієї самої загрози до різних типів. Наприклад, тероризм виступає одночасно як загроза асиметрична, нетрадиційна і нова. При цьому кожна з підстав класифікації загроз має відносний характер.

У період існування біполярного світу головною загрозою міжнародній безпеці вважалося ядерне протистояння між «західним» та «східним» блоками. Це не виключало існування таких загроз як тероризм, організована злочинність,

нелегальна міграція, економічна нестабільність, загрози довкіллю тощо, але проблеми воєнного протистояння надавали їм другорядного статусу. І тільки по закінченні «холодної війни» усі ці загрози були усвідомлені як головне джерело ризиків для глобальної безпеки. Ці загрози позначають також як нові, або нетрадиційні, які, разом із традиційними воєнними загрозами, визначають характер сучасного безпекового середовища.

Внаслідок стрімких змін, що відбуваються в характері сучасного безпекового середовища, існує потреба реконцептуалізації та подальшого уточнення типів новітніх загроз. Відповідно, крім розподілу на «традиційні» та «нетрадиційні», сучасні безпекові загрози ще характеризують як «жорсткі» (hard security threats) та «м'які» (soft security threats). Власне «м'які» і «жорсткі» загрози корелюють з розрізненням двох типів безпеки – відповідно «жорсткої» (hard security) і «м'якої» (soft security). «Жорстка» безпека включає воєнні та оборонні аспекти національної безпеки держави, натомість «м'яка» безпека зосереджується на потенційних політичних, соціальних та економічних викликах національній безпеці. Іншими словами, «м'яка» безпека включає до себе практично все, крім суто оборонних питань.

Фактично йдеться про визначення загроз за ступенем і масштабом їхніх наслідків, а також за засобами, які при цьому використовуються, та чинниками, які в них задіяні. Так, війна, тероризм та розповсюдження зброї масового ураження потрапляють до категорії «жорстких», натомість зміни клімату, занепад довкілля, проблеми бідності, поширення інфекційних захворювань вважають «м'якими». Цей перелік не є вичерпним, до «м'яких» загроз зараховують й нелегальну міграцію, торгівлю людьми, міжетнічні конфлікти, а також кібертероризм, який здатний заподіяти величезну шкоду економічній та соціальній структурі країн, проти яких він спрямований.

Між «жорсткими» і «м'якими» загрозами немає чіткої межі. Крім того важливо, що їхня дія в багатьох випадках має ефект взаємного підсилення. Найважливіше, що «м'які» загрози за певних умов здатні легко перетворюватися на «жорсткі», а деякі загрози здатні належати до обох типів одночасно. Випадки, коли кошти, отримані від торгівлі наркотиків та нелегальної міграції, використовуються на фінансування незаконної діяльності терористичних угруповань, можуть бути прикладом того, як терористичні організації перетворюють «м'які» загрози на «жорсткі». Через це тероризм на сьогодні розглядається водночас і як «жорстка», і як «м'яка» загроза.

В умовах глобалізації «м'які» загрози безпеці постійно збільшують свою вагу. На думку експертів, дія деяких з таких загроз особливо помітно виявляється на теренах посткомуністичних держав, які перебувають у стані трансформації. Таким чином, Україна потрапляє до зони підвищеного ризику з погляду дії «м'яких» загроз, притаманних глобальному середовищу безпеки.

Крім поділу сучасних загроз на традиційні й нетрадиційні та «жорсткі» і «м'які», зберігають своє значення й інші характеристики, зокрема оцінка загроз за масштабами дії, поділ їх на внутрішні й зовнішні, тощо. Проте у нинішніх

умовах ці ознаки не мають сталого характеру, наприклад, відсутня чітка межа між внутрішніми та зовнішніми загрозами.

За масштабами дії можна говорити про загрози глобального (загроза світової війни, міжнародний тероризм, виснаження світових енергоресурсів, екологічні катастрофи тощо), регіонального (регіональні конфлікти) та локального (у межах окремої держави) типу. За своїм характером виокремлюють загрози та виклики геополітичного (порушення балансу сил, розподіл світу на сфери впливу, політичний контроль над іншими державами тощо), міжцивілізаційного (конфлікт цивілізацій, світових релігій, Заходу і Сходу тощо) або міжнаціонального (конфлікт між державами) чи міжетнічного (між окремими етносами) рівня.

Як можна бачити, усі ці загрози або виклики є традиційними, тобто такими, що супроводжують людство на протязі тривалого історичного часу. У процесах їх подолання світова спільнота набула величезний досвід, часто шляхом масштабних зіткнень – релігійні та світові війни, створення та крах колоніальних імперій, ядерне протистояння часів «холодної війни» тощо.

Для запобігання та протидії таким загрозам створені світові та регіональні міжнародні організації з їх потужними і розгалуженими структурами. Свою функцію у міждержавному спілкуванні виконують норми міжнародного права та договірна система. Склалися також норми поведінки держав, які діють у міжнародному середовищі відповідно до рівня їх цивілізованості.

Поруч з традиційними на перший план виходять нові, асиметричні загрози, або, за іншою класифікацією, м'які, що, як правило, формуються шляхом нарощування суперечностей у світовій політиці та економіці на основі нерівномірного розвитку країн – міжнародний тероризм, нелегальне поширення наркотиків та зброї, неконтрольована міграція, інформаційні війни, нарощування розриву між провідними країнами та іншими країнами світу тощо, які впливають на регіональну і глобальну безпеку і є тіньовою стороною глобалізації світових процесів. Сучасна ситуація в сфері безпеки визначається переміщенням центру ваги з класичних (зокрема, збройного вторгнення) до нетипових (асиметричних), або «м'яких» загроз. Серед глибинних причин виникнення нових загроз – бідність, недостатність ресурсів, економічна неспроможність, егоїзм розвинених країн, нерегульованість конфліктних ситуацій тощо. З іншого боку, такі загрози можуть формуватися внаслідок створення відповідних умов у межах тієї або іншої країни, або, навіть, за сприяння тих або інших держав.

Новітні загрози мають комплексний характер та переважно спрямовані проти окремої людини, її прав та інтересів, а також проти нормального життя і розвитку суспільства і держави. У кожній з названих сфер формуються відповідні, більш конкретні виклики та загрози, які істотно впливають на міжнародну безпеку в цілому або діють в окремих регіональних системах міжнародних відносин.

У сучасному світі глобальні суперечності між великими державами розгортаються в умовах глобалізації, тобто в умовах їх зростаючої економічної

та політичної взаємозалежності, коли вигоди від прямих військових зіткнень та перемоги над ворогом значно поступаються місцем вигодам від взаємного співробітництва. На місці однополюсного світового устрою із домінуванням США, що склався після закінчення «холодної війни» і діяв приблизно до середини першої декади XXI сторіччя, активно формуються нові, складні та багатовимірні, моделі міжнародної взаємодії. У новому світовому порядку США зберігають провідну роль, але намагаються робити це іншими, гнучкішими методами, спираючись не стільки на власну одноосібну волю та власні можливості, скільки на широке залучення інших країн та інтеграційних утворень до спільного виконання тих або інших тактичних і стратегічних завдань. Водночас збільшує свою вагу Європейський Союз.

В умовах глобальних змін посилюється роль силової політики. Провідні світові потуги приймають на озброєння концепцію «упереджувальної оборони», що передбачає дії поза межами національних кордонів, використання силових структур з метою захисту економічних інтересів, розв'язання завдань постконфліктного врегулювання, боротьби з міжнародним тероризмом. При цьому підвищується значення комплексних, системних підходів до вирішення питань розвитку та реформування сектору безпеки, виходячи з нагальних потреб безпекової політики XXI століття. Посилення войовничості, агресивності та конфронтаційності у поведінці та діях на міжнародній арені ряду провідних держав щодо просування своїх національних або корпоративних інтересів, недостатня ефективність, за цих обставин, існуючих структур і механізмів забезпечення міжнародної безпеки та глобальної стабільності для молодих демократій реально загрожує розколом еліти, а то й всього суспільства, відволіканням ресурсів держави на внутрішню боротьбу, виснаженням економічного потенціалу країни. Розвинуті держави дедалі більш гостро відчують обмеженість сировинних ресурсів в умовах зростання суспільних потреб, що зумовлює виникнення у них мотивів щодо застосування різних моделей домінування у тих чи інших регіонах світу. Поява нових викликів, пов'язаних з дефіцитом життєво важливих ресурсів і зростанням цін на них, веде до посилення в світі конкуренції за доступ до природних ресурсів, що супроводжується зростанням конфліктного потенціалу у відповідній сфері. У якості механізмів політичного впливу окремими країнами все частіше використовується встановлення контролю за маршрутами постачання життєво важливих природних ресурсів та диктат цін.

Загострення боротьби за природні ресурси в світі не обмежується енергетичною сферою. Новими джерелами конфліктів стають, зокрема, зростання дефіцитів питної води та продовольства. Так, різке зростання цін на продукти харчування поряд з існуванням інших проблем соціально-економічного та політичного розвитку спровокувало низку протестних акцій в країнах Північної Африки та Близького Сходу, протести з експортом товарів з України.

Загрозою для окремих держав, цілих регіонів, а також – за особливих обставин – для усієї системи світового порядку стає неконтрольоване поширення зброї масового ураження та засобів її доставки. У цьому контексті Україна з її розвинутою наукою та науково-технологічними розробками, техногенно небезпечними виробництвами (ядерними, хімічними, ракетно-космічними тощо) потенційно може бути об'єктом активних устремлінь міжнародних терористів. Нині ядерні розробки впроваджуються не лише офіційно визнаними ядерними державами, до яких нині приєдналися Індія та Пакистан. Вони також ведуться ще у більш як 20 країнах. До числа так званих «порогових» держав, які підійшли впритул до практичного використання ядерної енергії у військових цілях, можна віднести Аргентину, Бразилію, Ізраїль, Лівію, Іран, КНДР, ПАР та Японію. Деякі з них свідомо відмовляються від розробки ядерної зброї (ПАР, Бразилія, Лівія, тощо), але інші або приховують власні ядерні амбіції, або не схильні погоджуватись з міжнародним режимом контролю за її розповсюдженням (Іран, КНДР).

Чи не найголовнішою рисою глобалізації визнається її інформаційна складова, яка вважається необхідним елементом сучасного світового розвитку. На цій основі розробляються концепції інформаційного суспільства як певного втілення ноосферної цивілізації. Відповідно, саме концепція інформаційного суспільства має надавати відповіді на питання стратегічного характеру. До глобальних проблем сучасності відносять такі явища як «кіберзлочинність...»; забезпечення стабільності функціонування інформаційної інфраструктури та захист від усілякого типу атак; забезпечення особистісної інформаційної безпеки користувача Інтернету, включаючи недоторканість приватного життя; безпека електронних транзакцій тощо».

Сучасні конфлікти носять в основному внутрішній характер, в їх основі лежать міжнаціональні, міжетнічні або міжконфесійні протиріччя. Продовжує існувати загроза виникнення нових та ескалація тліючих міжетнічних та міждержавних конфліктів у просторі близького оточення нашої держави, які підсилюються внаслідок зацікавленості в них представників тіньового бізнесу та міжнародних злочинних угруповань. У цьому контексті особливу небезпеку складає відновлення конфліктів у Придністров'ї та на Кавказі. Україна в силу свого розташування у безпосередній близькості до регіонів, з яких походить більшість з цих загроз, безпосередньо поставлена перед необхідністю вирішення завдань щодо їх подолання або зменшення їх масштабів. Кожний конфлікт має складну природу, яку не можна зводити до зазначених протиріч. Масштабний конфлікт має кілька рівнів розгортання, взаємодія яких може сприяти як його гальмуванню, так і його поглибленню. Зародкове ядро конфлікту може виникати на ґрунті соціальних, міжетнічних або міжконфесійних протиріч, які завжди існують в будь-якому суспільстві.

2. Соціальні конфлікти та їх класифікація

Забезпечення національної безпеки багатьох держав світу нерозривно пов'язане з необхідністю ліквідації загрози деструктивних, збройних соціальних конфліктів. Історія та сучасність свідчать, що неконтрольоване загострення соціальних протиріч, набуття ними крайніх форм збройного насильства може мати наслідком розпад держав, знищення й дискримінацію людей. Сучасні конфлікти залишаються одним з основних чинників внутрішньополітичної та міжнародної нестабільності, досить часто відрізняються складністю й тривалістю процесу врегулювання й навіть після досягнення домовленостей про припинення збройної боротьби нерідко згодом відбуваються спалахи насильства. Після розпаду СРСР та припинення "холодної війни" не виправдали себе сподівання на зменшення кількості деструктивних соціальних потрясінь, війн, міжетнічних конфронтацій. Навпаки, відбувся своєрідний спалах різноманітних, у тому числі й збройних, конфліктів, посилилась тенденція до силового вирішення політичних протиріч.

Так, лише на території колишнього Радянського Союзу виникли нагірно-карабаський, абхазький, придністровський, таджицький, південно-осетинський, та чеченський конфлікти, які набули форми збройної конфронтації. Етнополітична напруженість зберігається також на території ЄС: в Іспанії (Країна Басків), Великобританії (Ольстер), на Кіпрі (не визнаний у світі суверенітет Турецької Республіки Західного Кіпру), у Франції (Корсика). На сьогодні Близький Схід, Балкани, Північний та Південний Кавказ, Середня Азія, Африка - зони реальних та потенційних конфліктів, в яких широке застосування збройних форм боротьби загрожує національній безпеці окремих держав і міжнародній безпеці взагалі.

Ситуація в сучасних конфліктах ускладнюється наявністю та активною діяльністю терористичних організацій. Взаємодія різних терористичних угруповань, їх зв'язок з міжнародним тероризмом у поєднанні з реальною можливістю застосування в терактах ЗМУ перетворює сучасні збройні соціальні конфлікти на чинник нестабільності в національному, регіональному та глобальному вимірах. Україні не вдалось уникнути збройних соціальних конфліктів. Геополітично Україна розташована у центрі пострадянського регіону нестабільності та підвищеного рівня конфліктності. Значна частина сучасних конфліктів відбуваються у безпосередній близькості до українських кордонів, тією чи іншою мірою зачіпають національні інтереси України. У 2014 р. у результаті загострення соціального конфлікту, набуття ним збройної форми, було повалено правлячий режим Віктора Януковича. Згодом відбулась анексія Криму РФ та розпочавсь збройний конфлікт на Сході України. Для України характерним є збереження майнового розшарування в суспільстві, погіршення рівня життя населення, що може спричинити до підвищення рівня конфліктності на соціально-економічній основі. Складною залишається політична ситуація, - досить часто протистояння між різними політичними силами набуває антагоністичної ознаки. Не варто забувати і наявність ряду етнічних протиріч,

які можуть бути використані зарубіжними суб'єктами впливу з метою дестабілізації суспільно-політичної ситуації. Існування конфліктогенних чинників в різних сферах суспільних відносин та доцільність підвищення ефективності політики безпеки України у напрямі попередження і врегулювання небезпечних соціальних конфліктів обумовлюють необхідність їх аналізу, що є основою розробки наукового підґрунтя вдосконалення механізму забезпечення суспільно-політичної стабільності в Україні.

Конфлікт (від лат. *conflictus*) - зіткнення, протиборство. В загальному розумінні - це прояв об'єктивного або суб'єктивного протиріччя, зіткнення, боротьба різних сторін, сил, підструктур особистості. Тобто конфлікт у загальному розумінні є досить широким поняттям і, окрім соціальної дійсності, може стосуватись психології окремої людини (внутрішньоособистісний конфлікт). Предметом нашого вивчення є саме соціальні (суспільні) конфлікти.

Соціальний конфлікт - форма розвитку і результат загострення соціальних протиріч, боротьба суб'єктів суспільних відносин з приводу реалізації реально або уявно несумісних, взаємовиключних інтересів.

Суб'єктами соціального конфлікту можуть бути індивіди, малі, великі і середні соціальні групи, а також (у якості форм політичної організації великих соціальних груп, суспільства в цілому) держави, групи держав. В основі соціальних конфліктів лежать протиріччя, які являють собою протилежність інтересів. Проте протиріччя не завжди призводить до конфлікту. Соціальний конфлікт розпочинається із зіткнення, боротьби, конфліктних дій та конфліктних відносин. Критерії класифікації соціальних конфліктів. На сьогодні в конфліктології існує досить велика кількість критеріїв, за якими класифікують соціальні конфлікти. За сферою поширення - внутрішньодержавні, регіональні та глобальні. Відповідно до суб'єктів конфлікту - між групові, між соціальною групою та особистістю, міжособистісні, міжетнічні, міждержавні (міжнародні), міжрелігійні (міжконфесійні).

Відповідно до типу протиріч, покладених в основу конфлікту та об'єкту конфлікту - політичні, етнополітичні, економічні, екологічні, релігійні, юридичні, державно-управлінські тощо. Відповідно до засобів та форм протистояння - конфлікти без використання збройної (воєнної) сили та збройні, воєнні, воєнно-політичні конфлікти. Крайньою формою насильницьких соціальних конфліктів є війна. Відповідно до результатів конфлікту для сторін - конфлікти з нульовою, від'ємною та позитивною сумою. У конфліктах з нульовою сумою одна сторона виграє, а інша програє.

Приклад - результати Першої та Другої світових воєн, в яких Німеччина і її союзники потерпіли поразку. У конфліктах з позитивною сумою обидві сторони виграють. Як правило це конфлікти без застосування збройної сили, у результаті мирного врегулювання яких сторони узгоджують інтереси і досягають взаємовигідного компромісного вирішення проблеми. У конфліктах з від'ємною сумою обидві сторони програють. Приклад - глобальний ядерний конфлікт. відповідно до впливу на суспільство та систему міжнародних відносин -

конструктивні та деструктивні. Відповідно до положення суб'єктів конфлікту в системі суспільних відносин та співвідношення сил між ними - вертикальні та горизонтальні. Вертикальні конфлікти відбуваються, коли статус і сили сторін нерівнозначні. Наприклад конфлікт між федеральним центром і суб'єктом федерації, як це мало місце в чеченському етнополітичному конфлікті. У горизонтальних конфліктах положення сторін у системі суспільних відносин і співвідношення сил між ними є відносно рівнозначним. Це може бути конфлікт між президентом та більшістю у парламенті або між двома державами.

3. Особливості збройних конфліктів

Одними з найпоширеніших та небезпечними соціальними конфліктами сучасності є воєнно-політичні (збройні) конфлікти.

Застосування зброї покладено в основу поняття "збройний конфлікт", яке використовується багатьма вітчизняними та зарубіжними науковцями. На думку І. Арцибасова, збройний конфлікт являє собою "специфічні суспільні відносини, що складаються між його суб'єктами в процесі ведення збройної боротьби, яка може набувати форми війни, міжнародного збройного конфлікту або збройного конфлікту міжнародного характеру".

За визначенням Е. Сміта збройні конфлікти - це відкриті зіткнення із застосуванням зброї між двома або більше керованими з центру сторонами, що безперервно триває протягом певного часу в суперечці за контроль над територією і її управлінням". Незважаючи на те, що визначення Е. Сміта стосується конфліктів, у яких вирішуються перед усім територіальні протиріччя, але в ньому, як і у визначенні І. Арцибасова, увага загострюється на збройній боротьбі, застосуванні зброї.

Проте збройна боротьба може бути засобом вирішення широкого спектру соціальних протиріч в економічній, релігійній, ідеологічній та інших сферах. Зброя може застосовуватись як у зіткненнях кримінальних угруповань, так і в конфліктах між державами. В умовах збройних політичних конфліктів збройне протистояння слугує основним засобом досягнення цілей конфліктуючих сторін у сфері політичної влади, що, у свою чергу, надає їм можливість реалізації власних інтересів за допомогою сукупності духовно-інформаційних, економічних, нормативно-правових та силових ресурсів політичної влади. Тобто, специфічним, загальним предметом збройного політичного конфлікту є політична влада як "...реальна здатність одних людей проводити свою волю стосовно інших за допомогою правових і політичних норм*. Сферами реалізації політичної влади (предметами збройних політичних конфліктів) можуть бути: владний контроль над територією проживання певної етнічної спільності, економічними та природними ресурсами, матеріальними та духовні цінностями; сфера забезпечення політичних та інших прав соціальних груп, держав, коаліцій держав (забезпечення належних соціально-економічних умов існування та участі у політичному житті країни, захист національної мови й культури, право на

віросповідання, реалізація права кожної нації на самовизначення та захист від різних форм соціальної дискримінації, реалізація геополітичних та геоекономічних інтересів); сукупність інститутів здійснення політичної влади. В умовах різних конфліктів домінуюче значення може мати той або інший предмет, проте, зазвичай має місце їх специфічне поєднання. Досить часто, особливо в конфліктах пострадянського простору, опозиційні етнічні групи в якості найефективнішого шляху захисту прав етнічних спільнот, отримання контролю над ресурсами та реальної здатності здійснювати політичну владу розглядається здобуття державного суверенітету відповідного національно-територіального утворення. Поняття воєнно-політичного конфлікту є близьким за значенням з поняттям збройного конфлікту. Спільною ознакою як воєнно-політичного конфлікту, так і збройного конфлікту є збройна боротьба, що відіграє роль основного засобу розв'язання політичних протиріч. Проте, як відзначає Г. Перепелиця, збройна боротьба не є обов'язковою умовою виникнення конфлікту: "Обов'язковим моментом воєнно-політичного конфлікту, його необхідною ознакою є саме застосування або загроза застосування воєнної сили".

Воєнно-політичні конфлікти та міжнародна безпека У випадку збройного конфлікту обов'язковою умовою його виникнення та існування є збройна боротьба, як визначальна складова будь-якого збройного конфлікту. Саме з урахуванням цієї особливості збройного конфлікту необхідно розглядати специфіку його впливу на національну безпеку держави.

Існує також точка зору, згідно з якою різниця між воєнним та збройним конфліктом полягає також у тому, що під час воєнного конфлікту головним засобом його ведення є регулярні державні військові структури з обох сторін, у випадку ж збройного внутрішньополітичного конфлікту відбувається одностороннє застосування державних збройних формувань або взаємне застосування сторонами іррегулярних збройних угруповань, які не мають законного державного статусу.

Проте в широкому розумінні воєнний або воєнно-політичний конфлікти можуть розглядатись у якості різновидів збройного конфлікту, адже важливою складовою воєнної сили є зброя та бойова техніка, яка прямо або опосередковано (демонстративно) використовується у конфліктній взаємодії. Для означення внутрішньодержавних конфліктів широкого вжитку набули поняття громадянської та національно-визвольної війни. Застосування терміну "національно-визвольна війна не у повній мірі відображає специфіку сучасних збройних конфліктів, оскільки таке визначення має суб'єктивне, оціночне значення і по суті є продовженням класичного поділу війн на справедливі та несправедливі. Як правило, національно-визвольна війна оцінюється як позитивна, справедлива боротьба, що ґрунтується на праві націй на самовизначення. Поряд із цим, ряд національно-визвольних рухів, що обґрунтовують свою діяльність правом націй на самовизначення, активно використовують терористичні методи боротьби, чим створюють загрозу

національній та міжнародній безпеці. В залежності від суб'єкта оцінки, конфлікт може оцінюватись одночасно як "національно-визвольна війна народу" або як "контртерористична боротьба з незаконними воєнізованими формуваннями".

Застосування поняття "національно-визвольна війна" обмежено також тим, що воно використовується переважно лише у випадку внутрішніх опозиційних конфліктів, суб'єкти яких займають нерівнозначне положення в політичній системі суспільства. З огляду на це ми вважаємо за доцільне у визначенні найбільш інтенсивної, крайньої форми внутрішньодержавних збройних конфліктів застосування категорії "громадянська війна", що означає "найбільш гостру форму розв'язання суспільних протиріч усередині країни, збройне протиборство соціальних, етнічних, релігійних груп та політичних сил за реалізацію своїх політичних, соціально-економічних, духовно-культурних та інших інтересів, що охоплює значну частину населення і територій". 2.3. Характеристика впливу воєнно-політичних конфліктів на національну безпеку та їх структурні елементи Вплив воєнних конфліктів на національну безпеку. На сьогодні існує досить велика кількість, подекуди суперечливих, підходів у сфері дослідження проблем воєнних конфліктів та їх впливу на національну безпеку. Це зумовлено тим, що з феноменом збройного соціального конфлікту нерозривно пов'язані, зокрема, такі явища як етнічні відносини, національна ідентифікація, насильство, націоналізм, сепаратизм та тероризм, що є предметами багатьох спеціалізованих наукових праць. Ця проблематика також має міждисциплінарний характер, оскільки пов'язана з необхідністю використання результатів досліджень у різних сферах наукового знання. Доречно звернути увагу на те, що комплексне дослідження конфлікту передбачає врахування різних, навіть суперечливих точок зору і підходів у даній сфері, які у критичному поєднанні в значній мірі доповнюють одна - одну.

Не зважаючи на різноманітні тлумачення сутності національної безпеки, а також феномену конфлікту в межах різних наукових підходів, роботи багатьох науковців мають також низку спільних рис. Зокрема, визнаються як позитивні, так і негативні функції конфліктів, необхідність пошуку ефективних шляхів їх попередження і врегулювання, конфліктогенний потенціал етнічної, політичної та соціально-економічної дискримінації, насильства, їх руйнівний вплив на систему соціальних відносин. До того ж в оцінці впливу конфлікту на національну безпеку необхідно враховувати позиції його прямих і непрямих учасників, адже він досить часто слугує реалізації їх національних інтересів. Воєнні конфлікти скоріше доречно розглядати у якості чинника впливу на національну безпеку. Характер цього впливу залежить від типу конфлікту, від масштабу, інтенсивності, тривалості конфлікту, а також від засобів та форм боротьби у конфлікті. Збройний конфлікт може бути визначений як у якості виклика, так і у якості загрози національній безпеці. Очевидно, що реальну загрозу національній безпеці становлять деструктивні соціальні конфлікти і особливо конфлікти із застосуванням збройної сили, якщо вони перешкоджають або взагалі унеможливають реалізацію національних інтересів. Загалом

збройні конфлікти, війни спричиняють системний вплив на суспільні відносини на внутрішньодержавному та міжнародному рівні, а їх врегулювання є одним з ключових завдань політики національної та міжнародної безпеки.

Передумовою ефективного врегулювання соціальних конфліктів є їх діагностика, що передбачає збір та аналіз різносторонньої інформації про конфлікт. Аналіз соціальних конфліктів надає можливість зрозуміти, на які конфліктогенні чинники та умови необхідно в першу чергу звернути увагу під час дослідження процесу зародження та прогнозування подальшого розвитку конфлікту, й на цій основі застосувати відповідні методи врегулювання.

Структурні елементи воєнного конфлікту. Основний зміст будь-якого соціального конфлікту становлять його структурні елементи. Це обумовлює необхідність проведення структурного аналізу соціального конфлікту, що має на меті з'ясування специфічних рис, функцій та особливостей взаємозв'язку його складових. В структурно-змістовному плані воєнний конфлікт являє собою систему взаємопов'язаних елементів, основними з яких є: суб'єкти конфлікту, непрямі учасники конфлікту, об'єкт та предмет конфлікту, конфліктна свідомість, конфліктні дії, конфліктні відносини, засоби конфлікту. Суб'єкти (сторони) конфлікту є носіями конфліктної свідомості, своїми діями породжують сам конфлікт, надають йому той чи інший зміст та гостроту, визначають його подальший розвиток. Окрім основних суб'єктів конфлікту необхідно також визначити його непрямі учасників, котрі не приймають безпосередньої участі в конфлікті, але відкрито або приховано підтримують ту чи іншу сторону політичними, економічними та іншими засобами. В якості як безпосередніх так і непрямі учасників конфлікту можуть виступати держави, блоки держав, партії, економічні і політичні групи тиску, етнічні спільноти, різноманітні рухи та недержавні організації, а також окремі особи (політичні лідери та посадові особи, положення яких дозволяє їм активно впливати на характер перебігу політичних процесів). Важливе значення мають також конфліктні групи, що складаються в структурах державної влади: міністерствах, державних комітетах, парламентських фракціях, тощо.

Під час врегулювання соціальних конфліктів доцільно звернути увагу на те, що вони мають тенденцію до розширення. Досить часто побічні (непрямі) учасники конфлікту стають його безпосередніми суб'єктами. Так косовський конфлікт спричинив війну НАТО проти Югославії та мав наслідком воєнно-політичний конфлікт на території Македонії, - відбулось своєрідне розширення конфлікту за складом безпосередніх учасників та охопленою ним територією.

Досліджуючи косівський конфлікт, О. Маначинський відзначає: "...у регіональних сутичках переплітаються інтереси багатьох країн, які безпосередньо не беруть участь у конфлікті, але з політичних або економічних міркувань підтримують ту чи іншу сторону ... ці держави вже не можуть бути сторонніми арбітрами, оскільки їх позиції визначаються власними стратегічними завданнями в "гарячому регіоні".

Проблема визначення учасників конфлікту може ускладнити процес його врегулювання. Наприклад, під час конфлікту в Нагірному Карабасі азербайджанська сторона розглядала Вірменію як безпосереднього учасника конфлікту й довгий час відмовлялась вести переговори з представниками Нагірного Карабаху, не вбачаючи в ньому самостійного суб'єкта. З іншого боку, вірменська сторона та Нагорний Карабах наполягали на повноправній участі представників Нагорного Карабаху в переговорному процесі. В цьому конфлікті непряму участь брали також Україна та росія. Так, росія надавала військову підтримку Нагорному Карабаху, зокрема шляхом поставок зброї. З іншого боку, Вірменія звинуватила українську сторону в "нелегальному" продажі значної кількості озброєнь Азербайджану. Переслідуючи власні політичні та економічні інтереси у цьому регіоні, Україна взяла активну участь в мирному врегулюванні конфлікту та виступила на підтримку збереження територіальної цілісності Азербайджану.

Наступним елементом воєнного конфлікту є його предмет та об'єкт.

Предмет конфлікту - це те протиріччя (політичне, економічне, світоглядно-ціннісне), яке покладене в основу протистояння.

Об'єкт конфлікту - ті матеріальні та духовні цінності, ресурси, з приводу володіння якими відбувається боротьба між сторонами.

Знання про предмет складає важливу умову координації зусиль спрямованих на подолання конфлікту. Володіючи таким знанням можна робити кроки по ефективному розв'язанню конфліктогенних протиріч. Ускладнити процес мирного (політичного) врегулювання конфлікту може ситуація, коли сторони по-різному визначають його предмет і, як результат, по-різному підходять до питання про те, з приводу чого повинні вестись переговори. Так, восени 1994р. під час обговорення можливостей ведення переговорів з приводу врегулювання Чеченського конфлікту представники центральної влади росії говорили про розгляд на цих переговорах питань роззброєння незаконних формувань на території суб'єкта рф - Чечні. Представники Грозного наполягали на тому, що може розглядатись лише питання про невтручання росії в справи суверенної держави - Чечні.

4. Роль військової сили у міжнародних відносинах

Традиційно вважається, що війна - це продовження політики іншими, насильницькими засобами. Але з появою ядерної зброї деякі стали стверджувати, що війна перестає бути продовженням політики. Дискусія триває й після появи принципово нових видів зброї. Тобто навколо питання - чи може поява нової зброї докорінно змінити соціально-політичну сутність війни, а відтак міжнародних відносин, чи війни повинні бути взагалі виключені з життя людства, не кажучи про неприпустимість ядерної війни, яка буде мати катастрофічні наслідки. Історичний досвід свідчить, що після появи ядерної

зброї не всі протиріччя у світі вдається вирішувати політичним шляхом. Застосування збройного насильства, на жаль, є розповсюдженим явищем сучасності. Війни виникають із намагання досягти певних політичних цілей, які переслідують держави. Тому не може змінити сутності війни і наявність ядерної зброї, як це показало застосуванням США атомних бомб проти Японії в 1945 році. І якщо ця зброя буде застосована, то така війна, незалежно від її наслідків, не може бути нічим іншим, як продовженням політики.

Водночас, варто зазначити, що сьогодні у будь-якій війні найбільших втрат зазнає цивільне населення. Так, питома вага втрат населення у Першій світовій війні складала 5% від усіх загиблих, у Другій світовій війні -50%, у війнах в Кореї-84%, у В'єтнамі-біля 90%.

При цьому у війнах продовжують застосовуватися й інші форми політичної боротьби (економічна, ідеологічна, інформаційна й ін.). Але якщо, наприклад, в мирний час економічна боротьба полягає в торгових обмеженнях, ембарго або блокадах, то з початком бойових дій військові та промислові об'єкти супротивників руйнуються. Під час воєнних дій країна живе за іншими законами і міжнародно-правовими нормами. Зокрема, вводиться воєнний стан як особливий режим діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Це передбачає підпорядкування всього життя держави і суспільства інтересам оборони країни. Очевидно, чим краще в мирний час держава підготовлена до відбиття збройної агресії економічно, ідеологічно, психологічно, інформаційно тощо, чим ефективніше функціонує система публічного управління та адміністрування в умовах воєнного стану, тим менші матеріальні та людські втрати. Усвідомлення людством взаємозалежності і взаємопов'язаності сьогоденного світу не змогли виключити війну як засіб силового вирішення міждержавних, релігійних, етнічних, класових та інших протиріч. Поки що вдається утриматися від розв'язання третьої світової війни, але вирішення конфліктних ситуацій із застосуванням засобів збройної боротьби продовжує залишатися характерною рисою сучасності. За останні 60 років майже 300 разів спалахували локальні війни і збройні конфлікти.

За масштабами і складом воюючих сторін війни поділяються на світові, регіональні і локальні. Війна і воєнний конфлікт - це просторово-часові процеси, в основі яких лежать політичні цілі і використання військових формувань різного масштабу на визначених територіях для досягнення цих цілей. За своїм соціально-політичним і стратегічним змістом будь-яка війна є воєнним конфліктом, але не кожний конфлікт є війною.

Воєнний конфлікт - це зіткнення інтересів соціально-політичних суб'єктів із застосуванням військової сили. По суті воєнний конфлікт — це форма вирішення протиріч із застосуванням зброї.

Найчастіше воєнні конфлікти виникають унаслідок прагнення певних політичних сил до зміни в суспільно-політичному устрої, зміни правлячої верхівки і т.д. Тому для запобігання виникнення воєнного конфлікту необхідна наявність суспільної злагоди та добросусідські відносини з іншими державами.

В сучасних умовах та завдяки високій мобільності збройних сил, високій ефективності звичайних озброєнь будь-який збройний конфлікт може перерости у великомасштабну війну. Тому при систематизації сучасних конфліктів варто вивчати весь спектр конфліктів - від невеликих збройних сутичок (акцій) до світової війни включно, з метою пошуку ефективних засобів і способів їх запобігання. Головними характеристиками локального воєнного конфлікту є обмеженість по цілях, просторовому розмаху, застосовуваних силах і засобах. Щоб оцінити масштаб конфлікту необхідно співвіднести його з військово-економічними можливостями учасників конфлікту. Якщо конфлікт зачіпає лише невелику частину території держави і втягує у військові дії окремі з'єднання (об'єднання) збройних сил, його можна вважати локальним. Водночас для іншої держави вказаний конфлікт може зажадати залучення більшої частини її збройних сил і перерости у великомасштабну війну. Для України воєнний конфлікт буде локальним, якщо бойові дії ведуться в межах одного оперативного напрямку і участь у ньому беруть, як правило, об'єднання збройних сил. При цьому мобілізаційні заходи не проводяться.

Загалом, воєнні конфлікти як форма розв'язання протиріч можуть супроводжуватися збройним протистоянням, збройними сутичками (акціями), локальними війнами, регіональними війнами, а також їх подальшою ескалацією і переростанням у світову війну.

Спектр воєнних конфліктів залежно від їх цілей, напруженості і масштабів, може бути умовно поділений на конфлікти низької інтенсивності - збройні сутички, конфлікти середньої інтенсивності - локальні і регіональні війни, конфлікти високої інтенсивності - світові війни.

Конфлікти низької інтенсивності характеризуються або загрозою застосування сили, або військовими діями з обмеженим застосуванням зброї на невеликій території. У такому конфлікті, як правило, висуваються територіальні претензії, мають місце етнічні, етно-територіальні протиріччя тощо.

Конфлікти середньої інтенсивності - це війни між державами, у яких кожна сторона ставить відносно обмежені політичні цілі. Вони ведуться із застосуванням звичайних засобів ураження на обмеженій території і зачіпають переважно територіальні, економічні, політичні та інші інтереси учасників конфлікту. Межі таких конфліктів можуть небезпечно розширитися. Так, у конфлікт між Вірменією й Азербайджаном через Нагірний Карабах фактично утягнені Туреччина й Іран.

Регіональний конфлікт. Він обмежений регіоном і стосується інтересів більшості розташованих у ньому країн, а бойові дії не виходять за межі території держав, що воюють. За такого конфлікту мають місце відкриті збройні сутички, як наприклад, війни в зоні Перської затоки. Це також може бути осередок військово-політичної напруженості. У цьому відношенні характерним є арабо-ізраїльський конфлікт. Для конфліктів високої інтенсивності характерним є використання усіх видів звичайних озброєнь, а у виняткових випадках - і зброї масового ураження.

Оцінка наслідків воєнного конфлікту передбачає аналіз економічних, політичних, соціальних, демографічних, екологічних наслідків, а також можливого порушення балансу сил у регіоні й подальшої його ескалації. При оцінці характеру сучасного воєнного конфлікту прийнято виділяти три аспекти: соціально-політичний і стратегічний, а також наслідки воєнного конфлікту. При оцінці соціально-політичного характеру воєнні конфлікти поділяють на внутрішні (його суб'єктами є соціальні групи держави) і зовнішні (суб'єктами є держави).

При соціально-політичному аналізі внутрішнього воєнного конфлікту важливою є передусім комплексна оцінка інтересів соціальних груп, які втягнуті у конфлікт. Такі конфлікти сьогодні набули масового характеру. Їх гострота визначається збройною боротьбою усередині держави, між різними соціальними групами (політичними силами). Як основне завдання часто висувається руйнація (збереження) існуючого політичного ладу.

Характерним є також ускладнення сучасних внутрішніх конфліктів внаслідок іноземного втручання. Так у внутрішній конфлікт у Боснії і Герцеговині були утягнені регулярні війська Хорватії, добровольці мусульманських країн, миротворчі сили ООН і збройні сили НАТО. Широкого розповсюдження набули сьогодні також регіональні етнічні конфлікти. Вони часто пов'язані із порушенням прав тієї або іншої нації чи національної групи (як правило, факт порушення прав декларує сторона, що застосовує військову силу).

Внутрішні конфлікти можуть переростати в громадянські війни. Її учасниками можуть бути регулярна армія, самоініціативно створена міліція або цивільні угруповання. Що призводить до громадянської війни і яка із сторін винна у виникненні конфлікту встановити буває досить складно. Але правильна відповідь на це питання має принципове значення.

Важливою причиною, що обумовлює можливість виникнення зовнішнього воєнного конфлікту, є зіткнення інтересів держав, які доводяться із-за політики, яку вони проводять, до рівня антагоністичних. Часто у таких конфліктах відбувається зсув акцентів до боротьби за створення вигідних для визначених держав політичних режимів замість ліквідації державного суверенітету.

Серед інших причин зовнішнього воєнного конфлікту між державами є боротьба за лідируюче положення у світі й регіоні. В перспективі найбільш ймовірними будуть локальні воєнні конфлікти різної інтенсивності. Але можливість виникнення регіональних війн також зберігається. А утворення нових держав може призвести до воєнних конфліктів на територіальній, економічній, етнічній чи конфесійній основі. Етнічні конфлікти або так звані "війни без флангів", характеризуються розмитістю меж і ліній потенційних фронтів як у просторі, так і в часі. Таким був конфлікт у Хорватії, де хорватському етносу протистояв сербський, що укладалося в схему "свої-чужі". Тут "чужими" були серби. Релігія ж була лише індикатором належності до "своїх" або "чужих", а не першопричиною збройних сутичок, незважаючи на виступ проти конфліктуючих сторін під конфесійними ярликами. Стратегічний

характер воєнного конфлікту доцільно оцінювати за такими ознаками: військові цілі і завдання, застосована зброя, масштаб, склад держав, напруженість (інтенсивність), а також форми і способи воєнних дій.

Варто також зазначити, що загрозу розв'язання воєнного конфлікту часто використовують як засіб для здійснення тиску на потенційного супротивника, тобто як вагомий аргумент силової політики. Розв'язання конфлікту може здійснюватися мирними засобами, із використанням збройних сил, а також поєднанням мирних засобів із насильницькими. Але вирішення протиріч між Україною та її сусідами збройним шляхом можливе, очевидно, лише тоді, коли останні будуть упевнені в одержанні безпосередньої військової підтримки від західноєвропейських країн, США чи інших держав, що володіють високим військово-економічним потенціалом. Тому збройна сутичка росії з Україною швидко переросла у великомасштабну війну.

Деякі країни прагнуть виправдати свої агресивні наміри і дії, посиляючись на рішення міжнародних інститутів. Так, в операції "Лис пустелі" Америка залучила до повітряних ударів авіацію Великобританії, причому не для збільшення бойової міці, а для того, щоб створити видимість міжнародного характеру проведеної акції. Принциповим є те, що сучасна локальна війна, незважаючи на її обмежений характер, містить у собі небезпеку завдання конфліктуючими сторонами ударів по всій території воюючих держав. Аналіз чинників, що впливають на тривалість локальних війн і збройних конфліктів, дозволяє стверджувати: якщо одній із сторін не вдасться досягти поставлених цілей у короткі терміни, війна набуває затяжного характеру і приводить до непередбачуваних результатів, здобути перемогу, як правило, вдається нападаючій стороні, а також тому, хто зміг створити значну військово-стратегічну та морально-психологічну перевагу над супротивником; у швидкоплинній війні угруповання збройних сил, сформованих на професійній основі, виявляються сильнішими регулярних збройних сил, побудованих на інших принципах. У затяжних війнах перевагу мають армії, побудовані на основі загального військового обов'язку. Таким чином абсолютизація військового компонента реалізації національних інтересів країни у сфері її зовнішньої політики не забезпечує цілком її потреб в національній безпеці. Більше того, нарощування військової моці може не тільки порушити баланс сили між державами, але і серйозно підірвати економіку держави, деформувати зміст внутрішнього життя країни. Водночас прорахунки у сфері військового будівництва можуть стимулювати агресію з боку інших держав.

Варто також підкреслити, що є держави, які для досягнення власних національних інтересів можуть використовувати невоєнні засоби. Проте для демонстрації сили вони йдуть на збройний конфлікт. Тому при аналізі джерел військової небезпеки необхідно враховувати місце і роль військово-силового компонента в системі пріоритетів зовнішньої державної політики. Практика також показала, що можливість виникнення воєнних конфліктів зростає на стику різних геополітичних сфер і зламів. Загалом, забезпечення воєнної безпеки

передбачає комплексне врахування: нестабільності, конкуренції і готовності до застосування військової сили для досягнення національних цілей, а також планування узгодженого застосування воєнних і невоєнних наявних сил і засобів, що є в розпорядженні держави, віддаючи при цьому пріоритет невоєнним засобам.

5. Фази політичної складової воєнно-політичного конфлікту

Важливою елементом еволюційно-генетичного аналізу є з'ясування специфіки фаз та стадій розвитку політичної складової воєнного конфлікту.

Під час **латентної фази** формується конфліктна ситуація, накопичуються і загострюються суперечності. Важливим, в контексті забезпечення національної безпеки, на цій фазі є усунення можливості подальшого розвитку конфлікту та вжити належних заходів з метою попередження використання силових, збройних засобів протистояння. В межах фази безпосередньої конфліктної взаємодії сторони конфлікту розпочинають практично реалізовувати свої цілі.

Стадія **ескалації** характеризується різким посиленням протистояння, ворожих дій сторін конфлікту.

Стадія **кульмінації** відповідає максимальному рівню інтенсивності конфлікту. Це свого роду поворотний момент у конфлікті, після якого одна або обидві сторони вичерпують власні ресурси протистояння.

Стадія **деескалації** передбачає зменшення рівня гостроти та інтенсивності конфлікту.

На **фазі врегулювання** конфліктні дії припиняються, учасники визначають об'єм взаємних втрат та можливих поступок, а також подальші наміри та лінію поведінки. Конфлікт може припинитись і на фазі безпосередньої конфліктної взаємодії внаслідок цілковитого знищення однієї з конфліктуючих сторін. Такий варіант припинення конфлікту можливий за умови крайніх форм силового протистояння.

Найбільшу загрозу становлять конфлікти на фазі безпосередньої конфліктної взаємодії сторін. На цій фазі суб'єкти конфлікту внаслідок загострення конфронтації можуть опинитись в "ескалаційній пастці*", що ускладнить процес мирного врегулювання.

Функціональний аналіз воєнно-політичного конфлікту передбачає визначення функцій та наслідків соціального конфлікту. Загалом, доречно виокремити два основні типи функцій соціальних конфліктів: деструктивні та конструктивні.

Проблема впливу соціальних конфліктів на національну безпеку безпосередньо пов'язана з їх функціональним аналізом, що передбачає застосування функціонального методу дослідження соціальних процесів. Домінуючим у сучасній конфліктології є загальнометодологічний підхід, в межах якого визначаються як позитивні, так і негативні функції конфліктів, що є продовженням теоретичних концепцій Р. Дарендорфа та Л. Козера. Так, Л.

Козер у своїй концепції, яка отримала назву "концепції позитивно-функціонального конфлікту", наголошує на тому, що конфлікт може виконувати як негативну, деструктивну роль, так і мати позитивні наслідки у забезпеченні кінцевої єдності суспільства та стійкості соціальної системи, її адаптації до нових умов функціонування, розрядки соціальної напруженості, налагодження зв'язків між сторонами та залучення їх до публічної політики, створення механізму збереження і регуляції балансу сил. Робиться висновок про те, що позитивний або негативний характер конфлікту залежить перед усім від типу соціальної структури, ступеню її жорсткості, а також від того, чи поділяють сторони загальні цінності, які легітимують соціальну систему. У випадку жорсткої соціальної структури та неприйнятті спільних цінностей та норм взаємовідносин конфлікт загрожує зруйнувати дану систему. Саме соціальні конфлікти, пов'язані з розбіжністю культур та цінностей різних етнічних груп, почасти слабкою інституалізацією, відсутністю узгоджених норм взаємовідносин між сторонами мають значний деструктивний потенціал.

Поділяючи точку зору про конфлікт як багатофункціональне явище, яке виконує як позитивні, так і негативні функції, доречно відзначити, що на сьогодні поширеним є погляд, згідно з яким внутрішньодержавні та міжнародні збройні конфлікти розглядаються як одна з найбільших загроз національній безпеці та міжнародній безпеці. Такий підхід до проблеми збройних конфліктів, зокрема і на етнічному ґрунті, відображено в низці нормативних актів у сфері забезпечення національної безпеки та наукових працях ряду вітчизняних і зарубіжних науковців. Разом з тим слід зауважити, що навіть у війнах можна виокремити позитивні наслідки. Так, результатом двох Світових воєн став розвиток науки і техніки. Зокрема, у радянському та західному ракетобудуванні, космічних програмах США та СРСР використовувались роботи німецького вченого Вернера фон Брауна, який був розробником німецьких ракет Фау, що використовувались в ракетних ударах по Лондону. Згодом німецький вчений став "батьком" космічної програми США.

Проте загалом, якщо негативні наслідки конфлікту переважають його позитивні результати, то конфлікт визначається у якості деструктивного. Так, незважаючи на розвиток науки і техніки та повалення нацистського режиму в Німеччині і фашистського режиму в Італії, Друга світова війна мала наслідком загибель біля 55 млн. людей, значні матеріальні збитки і негативні соціально-економічні наслідки для багатьох держав, що надає можливість визначити її у якості крайньої форми деструктивного соціального конфлікту. Слід також звернути увагу на суб'єктивність оцінки функцій конфліктів, оскільки, як вже зазначалось, конфлікт може сприйматись стороною не у якості загрози, а як засіб реалізації її інтересів. Результати аналізу соціальних конфліктів є підґрунтям прогнозування їх розвитку та вибору ефективних методів врегулювання.

6. Технології дестабілізації в державі як інструменти створення передумов збройних конфліктів

Міжнародні відносини в геополітичному трикутнику «Україна - Рф - країни Заходу» характеризуються крайнім ступенем загострення, що обумовлено міждержавним протиборством, в ході якого використовуються технології дестабілізації суспільно-політичної та економічної систем, технології регіональної дезінтеграції держави, що насамкінець може призвести до втрати державності Україною. Ця обставина й визначає зв'язок загальної проблеми з найбільш важливими науковими та практичними завданнями вивчення технологій дестабілізації суспільно-політичної і економічної систем, технології регіональної дезінтеграції держави, що в свою чергу, дозволить розробити комплекс заходів з протидії загрозам національній безпеці України, а саме:

- розвідувально-підривній діяльності іноземних спеціальних служб;
- загрозі посягань з боку окремих груп та осіб на державний суверенітет, територіальну цілісність, економічний, науково-технічний і оборонний потенціал України, права і свободи громадян;
- спроби створення і функціонування незаконних воєнізованих збройних формувань та намагання використати в інтересах певних сил діяльність військових формувань і правоохоронних органів держави;
- прояви сепаратизму, намагання автономізації за етнічною ознакою окремих регіонів України.

На підставі аналізу актуальних досліджень і наукових публікацій можна зробити висновок про те, що сьогодні є досить широкий набір технологій дестабілізації суспільно-політичної та економічної систем. Практично в більшості із них у якості основних потенціальних дестабілізуючих факторів можуть бути використані:

- кризові явища суспільно-політичного життя в столиці держави;
- етнотериторіальні люфти в геополітичній структурі регіонів світу; економічна криза в країні;
- масові порушення прав людини; надання підтримки «державам-терористам»;
- поширення політичного тероризму в країні;
- порушення міжнародних режимів, що регулюють воєнно-політичні питання міжнародної безпеки.

Така ситуація надає можливість державі-нападниці здійснити: дискримінацію влади держави-супротивника у вирішенні проблем забезпечення суспільно-політичної стабільності із метою її подальшої делегітимізації; створення та подальша підтримка сепаративних рухів та опозиції, включаючи військову допомогу; приведення опозиції до влади та закріплення позитивних результатів операції.

Варто зазначити, що боротьба між державами по своїй природі суттєво не відрізняється від боротьби взагалі і представляє собою такий вид взаємодії систем, який виступає засобом їхнього виживання.

Боротьба - це загальний закон розвитку всього сущого, який формулюється в діалектиці у вигляді закону єдності і боротьби протилежностей.

З точки зору теорії систем боротьба представляє собою процес виведення системи-конкурента зі стану рівноваги. Відповідно, в міждержавному протиборстві дестабілізація суспільно-політичної та економічної систем супротивника залишається важливою передумовою для перемоги над ним.

Таке порушення рівноваги досягається заздалегідь спланованими або випадковими стратегічними діями. Дестабілізації інколи називають стратегією непрямих дій, хоча на певних етапах вони можуть бути підтримані й прямим застосуванням військової сили.

Наприклад, наприкінці ХХ століття перед нами виникли такі історичні факти, коли в ході протиборства на міжнародній арені без безпосереднього застосування воєнної сили почали розпадатися держави та коаліції держав - СРСР, Варшавський договір, Югославія, Чехословаччина та інші. В кінці 80-х-на початку 90-х років ХХ століття в більшості випадків США і НАТО досягали своєї політичної мети шляхом реалізації стратегії непрямих дій, тобто, по суті без прямого застосування своїх збройних сил проти держав, які призупинили своє існування.

7. Сутність класичних, гібридних, мережевих, приватизованих, проксі-війн

Аналіз перебігу подій дестабілізації суспільно-політичної та економічної систем на прикладі пострадянських країн, зокрема пов'язаних із розпадом Югославії дозволяє побудувати базову (класичну) модель міждержавного протиборства, яку в сучасних умовах можна вважати класичною та елементами якої (складовими) є моделі (алгоритми):

- створення ситуації економічної нестабільності;
- політичної дестабілізації суспільно-політичного життя в столиці держави;
- політичної дестабілізації «зовнішнє управління результатами виборів»;
- політичної дестабілізації суспільства екстремістськими організаціями;
- політичної дестабілізації суспільства сепаратистськими та терористичними організаціями; регіональної дезінтеграції держави.

В свою чергу, кожна із зазначених моделей передбачає поетапне та цілеспрямоване проведення низки заходів, зокрема, модель регіональної дезінтеграції держави, передбачає наступні етапи (стадії).

Перший етап: формування паспорту заданих територій. Ці заходи здійснюються розвідувальною спільнотою зовнішнього оточення (розвідувальні служби держав, ТНК, недержавні терористичні, екстремістські структури). Це необхідно в подальшому для прийняття рішення про використання історичних подій, тобто форми проведення ініціювання політичної нестабільності і підготовка її сценарної програми.

Другий етап: створення поля необхідних умов - відповідних змін у соціально-культурній, економічній і внутрішньополітичній сферах в ході яких стають можливими реалізація наступних пунктів сценарію ініціювання політичної нестабільності. Цей етап є необхідним в силу того, що ініціювання політичної нестабільності можливе лише при її підтримці хоча б частиною суспільства заданих територій.

При проведенні заходів цього етапу, зокрема, вирішуються такі завдання: формування на заданих територіях спільноти союзників зовнішнього оточення, на яких покладається здійснення наступних фаз дестабілізації; формування у більшості населення пасивного відношення до ініційованих заходів політичної нестабільності. Вирішення цих завдань досягається за рахунок впровадження через різні інформаційні канали необхідних ціннісних настанов. Певні соціальні (етнічні, релігійні) групи, які передбачено використати зовнішнім оточенням в якості підтримки розробленої сценарної програми, виокремлюються із загального соціального фону заданих територій і тим самим формується їхня певна окремішність. Аналіз процесів розпаду СРСР та СФРЮ ілюструє, що опорою для зародження сепаратистських тенденцій, як правило, є зарубіжні общини. Саме за кордоном провідними діячами цих общин, при підтримці певних політичних та розвідувальних організацій розробляються відповідні програми, визначаються і просуваються «офіційні» лідери «руху».

Паралельно з цим здійснюється перенос основних ідей вироблених за кордоном програм в соціальні прошарки регіону. Це здійснюється як за допомогою представників общин зарубіжжя, котрі приїхали на свою «історичну батьківщину» і ведуть тут пропаганду, так і за допомогою спеціально створених інформаційних каналів, які працюють в «потрібному» політичному напрямі (радіо, телебачення, друкована продукція, комунікаційні інформаційні мережі). Вони діють в інтересах тих, хто на думку закордонних ініціаторів політичної нестабільності повинен стати домінуючою силою в сепаратистському русі регіону. Основний принцип роботи ЗМІ в даному випадку - представлення недостовірної інформації на користь сепаратистської групи. Вся «фактична пропаганда» в цей період базується або на спотвореній, або недостовірній інформації.

Особливо варто зазначити, що час на проведення перших етапів буває скорочено до мінімуму, якщо соціальні групи, на які робиться ставка і які становлять основу сепаратистського руху є не місцевим населенням. Наприклад, основними поборниками незалежності Боснії від СФРЮ, були переселені туди «саджаки» - мусульмани, вихідці із Саджаку, невеликої гірської місцевості на півдні Сербії. Також і в іншому конфлікті основне ядро «Визвольної Армії Косово» становили далеко не місцеві косовські албанці.

Третій етап: початок активної фази керованого хаосу - ініціювання конфлікту, основу якого може становити як політичне так і побутове підґрунтя (побутові суперечки або бійки). Приводом такого конфлікту є будь-які дії, які

обмежують права і свободи конкретних представників певної групи в регіоні, представників сепаратистських тенденцій.

Головну роль на цьому етапі відіграє інформаційно-пропагандистське супроводження подій, що розгортаються. З цією метою до місця конфлікту виїжджають правозахисники, лідери відповідних політичних та громадських рухів і головне, представники спеціально підготовлених для цього ЗМІ. Їхнє завдання представити в необхідному світлі «світовій спільноті» наявну проблему, піддати критиці дії влади і підштовхнути її до прийняття помилкових рішень, які загострюють кризу. Про можливо підготовлений характер подій можна судити по швидкості організації так званих «загонів самооборони», або просто бойовиків «пригніченої» сторони.

Четвертий етап: соціальна конфронтація. Основним завданням цього етапу є виділення в ході розпочатого конфлікту території (якщо йдеться про сепаратистську програму) на яку претендує зовнішнє оточення з присвоєнням їй статусу «спірної» або виявлення проблеми, позитивне вирішення якої необхідне ініціаторам політичної нестабільності.

Ініційований привід стає каталізатором подальших подій. Сепаратистами оголошується незалежність, що в свою чергу призводить до конфлікту із соціальними групами, які підтримують правлячий політичний режим. Центр виявляється не здатним забезпечити підтримку своїм прибічникам оскільки, як правило, він буває політично заблокованим тиском «світової спільноти». Логічним продовженням подій є виникнення сепаратистських рухів вже в середині відокремленого регіону. Підсумком параду суверенітетів стає початок громадянської війни.

Громадянський конфлікт в рамках регіону починається, як правило, представниками трьох сторін: сформованими «державними структурами суверенного утворення» тобто незаконними військовими формуваннями регіону, який відділився; військами центральної влади; найбільш активними прибічниками центру - також незаконними військовими формуваннями, які управляються місцевою адміністрацією ворожою до новоутвореного «уряду» відокремленої території. На даному етапі втручання зовнішнього оточення у воєнний конфлікт носить опосередкований характер у вигляді політичного та економічного тиску і так званої «гуманітарної допомоги» зброєю і військовими радниками. Основне завдання зовнішнього оточення в цей момент - не допустити військової поразки підтримуваних сепаратистів. Для досягнення цієї мети робиться усе, щоб перенести активні бойові дії в затяжну, мляву війну малих диверсійних рейдів.

Якщо на першому етапі війни гинуть самі відчайдушні бійці титульної нації (представники центру), то в цій боротьбі на виснаження прибічники попереднього режиму приречені на поразку, оскільки максимально позбавлені підтримки ззовні. Починають виникати так звані «зони безпеки» - території під захистом НАТО, збройних контингентів рф, «голубих касок» ООН або іншого «миротворчого» збройного контингенту.

Створення таких утворень дозволяє вирішити два завдання. По-перше, на цих територіях сепаратисти можуть зібратися із силами, відпочити від боїв. По-друге, в регіоні з'являються і починають діяти військові сили справжніх ініціаторів конфлікту.

П'ятий етап: миротворчий. Політиками зовнішнього оточення ініціюється так званий «конкурс мирних ініціатив». В ході нього пропонується низка проектів мирних домовленостей спрямованих на призупинення бойових дій. Підставою запропонованих варіантів миру є можливість закріпити «успіхи» сепаратистів (якщо вони є). Досягнення згоди планується за рахунок прибічників центру. Навіть якщо вони і перемогли в бойових діях, політичний тиск з боку зацікавлених держав (ембарго, відміна навіть символічних санкцій по відношенню до їхніх супротивників, загроза авіаційних ударів) спонукають їх прийняти не вигідні умови миру.

Шостий етап: гуманітарна інтервенція. Даний етап розпочинається з потужної пропагандистської кампанії, лейтмотивом якої є створення із представників прибічників центру образа агресора і насильника. Для досягнення цієї мети ЗМІ будуть готувати репортажі про етнічні та релігійні чистки з боку представників центру. Подібні злочини з боку сепаратистів висвітлюватися не будуть. Разом з тим, з досягненням цієї мети дії «агресора» отримують моральне засудження з боку релігійних лідерів та юридичне - через міжнародний трибунал.

Паралельно з цим здійснюється озброєння сепаратистів, як правило в обхід накладених санкцій. Після нагнітання істерії інспірується привід для військового втручання з боку зовнішнього оточення. Сьомий етап: формування режиму нового порядку. Заключний етап полягає у створенні колабораційного управління на контрольованій зовнішнім оточенням місцевості. Фактичне захоплення заданих територій, здійснених на етапах соціальної конфронтації та гуманітарної інтервенції ініційованої керованої кризи, закріплюється юридичним і дипломатичним шляхом.

До винаходження ядерної зброї воєнні конфлікти відбувалися між державами (коаліціями держав) рішучими політичними цілями за допомогою великих військових формувань (армій). Політичні цілі війни формулювала держава, а саме правляча еліта, яка уособлювала державу.

У класичній війні держава вчиняла дії в усіх сферах, хоча головним акцентом були військові дії. Однак у середині ХХ ст. наймогутнішим державам (саме вони є визначальними силами у формуванні ВПО) вдалося створити технології виробництва ядерної зброї. Це зробило занадто небезпечним безпосереднє протистояння між ними, втім не змінило їх цілей і не усунуло суперечностей.

Сутність та особливості проксі-війн. Було винайдено нову концепцію геополітичного домінування - ведення воєнних конфліктів "чужими руками". Їх назва запозичена з комп'ютерної термінології, де "проксі" означає замітник. Згідно з цією концепцією, впливові світові держави (держави-домінанти)

протистоять не прямо, а через проектування воєнних конфліктів між сателітами: політично підпорядкованими державами, різнорідними внутрішніми збройними формуваннями, тобто силами, які мають політичні цілі і засоби збройного насильства. У проксі-війні саме сателіти ведуть воєнні дії і застосовують звичайні, неядерні засоби збройного насильства.

Держави-домінанти можуть брати обмежену участь у воєнному конфлікті, забезпечуючи сателітам економічну допомогу, постачання зброї, інформації, навчання військових тощо. Основні дії держав-домінантів переміщуються у невоєнну сферу. Зазначимо, що такий тип воєнного конфлікту потребує від держави-домінанта значних економічних і фінансових витрат, оскільки сателітами, як правило, є слабкі, нерозвинуті держави, яким важко вести війну за рахунок власних ресурсів.

Переваги проксі-війн для держав-домінантів очевидні: знижений ризик ядерної війни та ударів у відповідь, відсутність безпосередніх втрат серед свого населення, інфраструктури та інші. У разі програшу держава-домінант, безумовно, зазнає збитків, але не критичних для свого існування.

У післявоєнній історії прикладів проксі-війн достатньо. Корейський воєнний конфлікт 1950-1953 років де-факто відбувався між СРСР (за підтримки Китаю) і США. Формально бойові дії вели Корейська Народно-демократична Республіка (Північна Корея) і Республіка Корея (Південна Корея). Радянський Союз підтримував Північну Корею, а США - Південну Корею. Китай і США брали участь військовими контингентами, СРСР - частинами військово-повітряних сил. У в'єтнамському воєнному конфлікті 1964-1975 років також де-факто воювали СРСР (брав участь через Демократичну Республіку В'єтнам та Армію Визволення Південного В'єтнаму) і США, що спочатку діяли через уряд Південного В'єтнаму, а в 1964 році розпочали безпосередню інтервенцію. Характерні риси проксі-війни мав також конфлікт в Афганістані 1979-1989 років, коли афганські повстанці мали всебічну підтримку США, європейських країн - членів НАТО і Пакистану, а СРСР брав участь військовим контингентом, введеним на підтримку уряду Демократичної Республіки Афганістан. Слід зазначити, що у проксі-війнах протиборство між впливовими державами не зникає, вони продовжують формулювати політичні цілі конфлікту.

Пріоритетними сферами протиборства держав-домінантів стають економічна, політична, інформаційна та інші невоєнні сфери. З цієї точки зору проксі-війна є повністю гібридною, оскільки поєднує різні за природою та характером цілі і засоби їх досягнення. Сутність та особливості гібридних війн. На певному етапі розвиток технологій і засобів збройної боротьби сповільнив для провідних держав можливість домінування в озброєннях. Наприклад, паралельно з розвитком літальних апаратів триває розвиток засобів протиповітряної оборони, а крім того, вдосконалюється ядерний потенціал. З іншого боку, спроможність держави вести війну визначається не лише воєнним потенціалом, а й іншими складовими воєнної могутності.

Поширення глобалізаційних процесів привело до критичної взаємозалежності економік та інформаційних просторів держав. Економічні, фінансові та інформаційні інструменти протиборства набули спроможності завдавати збитків, сумірних зі збитками від застосування воєнної сили. За таких умов воєнні дії відсунулися на другій план, а воєнні конфлікти почали називати гібридними війнами. У гібридних війнах держави, зокрема їх правлячі еліти, продовжили формулювати цілі воєнних конфліктів, але у воєнних діях почали переважати спеціальні операції, тобто дії з обмеженими локальними цілями. Для "ураження" противника було змінено інструменти.

Зазнали змін і політичні цілі війни. Якщо раніше "класичними" цілями були анексія, захоплення територій або зміна уряду, то нині цілями стали примушення противника до підпорядкування або поставлення під контроль його правлячої еліти.

Термін **"гібридна війна"** виник у документах з безпеки США і Великої Британії на початку ХХІ ст. Згідно зі щорічним виданням Лондонського міжнародного інституту стратегічних досліджень гібридна війна - це "використання воєнних і невоєнних інструментів в інтегрованій кампанії, спрямованій на: досягнення раптовості, захоплення ініціативи та отримання психологічних переваг для використання в дипломатичних діях; масштабні і стрімкі інформаційні, електронні і кібернетичні операції; прикриття воєнних і розвідувальних дій у поєднанні з економічним тиском" Іншими словами, гібридна війна означає підпорядкування певної території (держави) за допомогою інформаційних, електронних, кібернетичних операцій у поєднанні з діями збройних сил, спеціальних служб та економічним тиском. У терміні "гібридна війна" наголошено на поєднанні різноманітних воєнних та невоєнних інструментів. Зрештою усі воєнні конфлікти є гібридними, оскільки протиборство триває із застосуванням усього спектру наявних інструментів.

Після того, як внаслідок екстенсивного розвитку інформаційні засоби стали доступними в будь-якому куточку світу, почалася епоха "мережених" війн, що було якісним стрибком у використанні інформаційних інструментів для досягнення воєнно-політичних цілей. Не слід плутати мережеві і мережецентричні війни. Різниця між ними полягає у тому, що термін "мережецентричний" стосується особливого типу бойових дій, а термін "мережений" характеризує особливий тип війни як соціально-політичного явища.

Термін **"мережева війна"** запропонували корпорації RAND Д. Аркіл і Д. Ронфельд на основі застосування ідей і методів ведення війни в кібернетичному просторі для вирішення завдань, які раніше вирішувались за допомогою воєнної сили. Головним мотивом дослідників RAND було зменшення інтенсивності воєнних дій, потрібної для досягнення політичних цілей. Застосування інструментарію мережевих війн спрямоване на населення противника, насамперед його дезорієнтування і зміну світорозуміння: населення не змушують до підпорядкування, а воно само підпорядковується. Усі інструменти

працюють на цю мету. Перевагу надають інформаційним інструментам, зокрема інформаційно-психологічним.

Винахідники нової війни виокремили два її типи:

– перший тип - ненасильницький - боротьба за права людини з метою переходу від авторитаризму до демократії, відкритого суспільства, середовище якого найбільш придатне для зовнішнього впливу;

– другий тип - насильницький - боротьба кримінальних, терористичних, етнічних, націоналістичних формувань проти контролю з боку держави, тобто підірив державної влади як такої.

У мережевій війні держава-агресор залучає переважно внутрішні суб'єкти (партії, недержавні організації, кримінальні угруповання тощо), але не відкидає і зовнішніх (держав-сателітів, міжнародних терористичних організацій). Війну назвали мереженою з огляду на те, що мережа є формою організації множини суб'єктів, яка ґрунтується на децентралізованому прихованому проникненні і подальшому впливі на державні та недержавні структури з метою мінімізації суверенітету суб'єкта-жертви. У мережевій війні ворожа мережа охоплює противника зсередини та з усіх боків. Виховання споживчих настроїв, піднесення споживання в ранг філософії життя створює сприятливе підґрунтя для підвищення ефективності інформаційно-психологічних впливів. Використовують навіть корупцію, яка розкладає еліту держави, державну владу і суспільство, розбещує молодь тощо.

Спектр інструментів, доступних у мережевій війні, розширюється майже необмежено, не відкидаються дії, пов'язані із застосуванням воєнної сили і насильства, зокрема партизанські війни, диверсії, провокації, заколоти тощо. Різноманіття можливих інструментів призводить до того, що держава-агресор оточує противника великою кількістю нібито не пов'язаних між собою дій: провокацій, дезінформацій, дипломатичних демаршів, дій різноманітних фондів, комітетів, авторитетних лідерів, рухів, телеканалів, Інтернет-сайтів тощо. Насправді ці дії виявляються добре узгодженими на основі єдиної стратегічної концепції. Це не лише збільшує силу впливу за рахунок координації, а й сприяє забезпеченню їх раптовості і складності організації протидії, оскільки протистояти комплексним системним впливам з усіх боків може лише добре інтелектуально підготовлена державницька еліта. В умовах мережових війн такі фундаментальні державні інститути, як збройні сили, за визначенням не спроможні діяти ефективно, оскільки не мають правових основ та інструментів, адекватних особливостям дій противника. На цей час держава взагалі не має єдиного інституту для протистояння у мережевій війні. На практиці лише ради національної безпеки координують дії різноманітних державних органів. Отже, головна відмінність мережових війн полягає у подрібненні (розмиванні) суб'єкту впливу на кілька суб'єктів, що можуть бути внутрішніми, не обов'язково володіти засобами збройного насильства і розуміти істинні цілі своїх дій.

Класичним прикладом мережової війни може бути війна в Лівії 2010 року, коли як суб'єкти впливу на уряд Каддафі були використані неурядові організації,

кочівники, впливові клани, загони спеціального призначення, військово-повітряні сили країн - членів НАТО. Сутність та особливості приватизованих війн. Концепція мережевих війн достатньо повно відображає характер сучасних війн. Втім еволюція способів протиборства триває. Розмивання суб'єкта впливу на противника у мережевій війні все ж не повністю відображає сутність сучасних війн, таких як війна у Сирії, яка почалася у 2011 році. Виникає питання: а що власне змінюється?

У сучасному протиборстві, як і в гібридній війні, застосовується весь спектр інструментів впливів, насамперед невоєнних. Як і у проксі-війні, впливові держави намагаються не вступати у безпосереднє протиборство, а використовувати інші підпорядковані сили (сателіти, замітники або прокладки). Як у мережевій війні, розмивається суб'єкт впливу на противника, використовуються внутрішні суб'єкти. На сьогодні все ж можна виділити кілька нових рис: через світову фінансово-економічну кризу фінансування підпорядкованих сателітів у значних обсягах стало проблематичним; поширилася практика застосування тероризму як інструменту досягнення воєнно-політичних цілей (при цьому не відбувається вчинення окремих терористичних актів, а проводяться цілісні терористичні кампанії і створюються терористичні держави як стійкі соціально-політичні утворення з ідеологією держави); майже повністю заблоковано міжнародні інститути, призначені для стримування агресії і вирішення конфліктів, їх перетворено на один із політико-дипломатичних інструментів; у провідних державах світу поширилася практика формування політичної еліти через делегування представників великих корпорацій (економічна могутність багатьох з них може перевищувати могутність держави з населенням кілька десятків мільйонів чоловік), що призводить до витіснення національних інтересів транскордонними інтересами великого бізнесу, при цьому бізнес-групи часто залишаються невидимими для покарання; поширилася практика залучення до участі у воєнних конфліктах суб'єктів, які важко ототожнити з державою - приватних військових компаній, незаконних збройних формувань, які керуються приховано і зовсім не переймаються міжнародним гуманітарним правом у власних діях. Зазначені риси відображають зміни характеру війни, які можна назвати "приватизацією війни". Якщо в мережевій війні розмито структуру суб'єкта впливу на противника, то у приватизованій, крім того, розмито структуру держави-агресора як суб'єкта війни, тобто справжній агресор приховує власну суб'єктність, підставляючи замість себе державу. Як інститут влади держава поступово втрачає власне виключне право на формування і реалізацію воєнної політики, стаючи сателітом інших воєнно-політичних сил (недержавних бізнес-об'єднань, олігархату тощо).

По-перше, такий прихований суб'єкт воєнно-політичних відносин є менш уразливим для противника, оскільки його важко виявити.

По-друге, такий суб'єкт може формувати впливи поза межами міжнародного права і не турбуватися про їх дотримання, залишаючи це державі.

По-третє, прихований суб'єкт може залучати асиметричні інструменти, застосування яких не потребує великих коштів, крім того, частина фінансування може бути перекладена на державу, а ідеальним варіантом є схема самофінансування, коли підпорядковані суб'єкти власними діями забезпечують фінансування і певну частину прибутку навіть віддають суб'єкту-агресору.

Отже, у приватизованій війні головним інтересом суб'єкта-агресора стає отримання прибутку. Характерні риси приватизованої війни повною мірою проявилися війни в Сирії, яка почалася у 2011 році. Зокрема, сирійські території захоплювали міжнародні терористичні угруповання, укомплектовані громадянами держав з усього світу. Ці угруповання організували видобуток нафти і її продаж через Туреччину, кошти від чого йшли на фінансування бойових дій. Таким чином, можна зробити висновок, що на сьогодні війни здебільшого стають приватизованими, поєднуючи у кожному конкретному випадку елементи інших типів війн. Сучасні війни в комплексі використовують усі інструменти: політичні, економічні, інформаційні, воєнні тощо. При цьому воєнні інструменти відходять на другій план, але не виключаються з протиборства (гібридні війни). Сучасні війни тривають через підпорядкованих сателітів (проксі-війни) і спрямовані на дезорієнтування населення противника за рахунок різноманітних узгоджених впливів (мережеві війни).

«Приватизація війни» змінила характер суб'єкта-агресора | певним чином зміст воєнно- політичних відносин (дій). Головні зміни стосуються витіснення держави як суб'єкта війни і заміни її інтересів інтересами великого транснаціонального бізнесу. Одним із головних суб'єктів впливу стали внутрішні і міжнародні терористичні формування, у яких рівень організації, сила і стійкість значно підвищилися.